

Головчук В.А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук*

ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НОРМ МОРАЛІ З НОРМАМИ ПРАВА НА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ

Людина як соціальна істота характеризується не тільки особистісними якостями, а й здатністю та потребою у співіснуванні з іншими людьми. Для цього вона об'єднується у певні групи, спільноти, соціум. Перебуваючи у соціумі його учасники вступають між собою у відносини. Для того щоб урегулювати ці суспільні відносини природно виникає комплекс правил – соціальних норм.

Соціальна норма є регулятором поведінки та взаємодії людей у суспільстві. За допомогою соціальних норм вимоги суспільства, соціальних груп і окремих людей перетворюються в еталон, моделі, стандарти належної поведінки й у такій формі адресуються особистості. Соціальні норми підтримують порядок і безконфліктне співіснування людей у будь-якому мікросоціумі, що забезпечує можливість, з одного боку, навчитись особливостей певної поведінки в цій структурі, а з іншого – забезпечити контроль за дотриманням заданих норм у конкретній сфері діяльності її учасників (Гордієнко Н. М. Соціальна норма як феномен: поняття, сутність, цінність для суспільства [Текст] / Н. М. Гордієнко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 59-60. – С. 33). Завдяки нормам здійснюється регулювання та соціальний контроль за поведінкою громадян (Кравченко С.А. Социология: парадигмы и темы: учеб. для вузов / С.А. Кравченко. – М.: Знание, 1995. С. 166. – 272 с.).

Норма як соціальний феномен має надзвичайно велику для людини цінність, тому що вона, ставши переконанням людини через звичку діяти певним чином, виявляється як послідовність її погляді і поведінки (Гордієнко Н. М. Соціальна норма як феномен: поняття, сутність, цінність для суспільства [Текст] / Н. М. Гордієнко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 59-60. – С. 33). Ні одне суспільство не обходиться без норм, які регулюють поведінку людей, як стверджував Р. Мертон, хоча

суспільство відрізняється одне від одного ставленням до народних звичаїв, моралі та інституційних вимог. (Мертон Р. Социальная теория и социальная структура (Фрагменты) / Роберт Мертон; под. общ. ред. В.В. Танчера; реферат пер. и вступ. статья В. Костинский. – К.: Ин-т социол., 1996. – С. 84. – 112 с.). Н. Смелзер писав, що незважаючи на те, що люди часто порушують соціальні стандарти, вони все-таки бажають дотримуватись соціальних норм і вважають це звичайним явищем (Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер; пер. с англ. – М.: Феникс, 1994. – 227 с.).

Різновидами соціальних норм є: мораль, звичаї та традиції, релігійні норми, корпоративні норми, норми права.

Необхідно звернути увагу, на те що перші соціальні норми, такі як мораль, звичаї та традиції, які виникали природно, відображають інтереси та волю більшості членів суспільства. В зв'язку з чим члени суспільства добровільно дотримувались норм, що не потребувало розроблення та впровадження санкцій за порушення цих норм. Така соціальна норма як мораль дійшла до нас з певними змінами, які відбулися в результаті розвитку суспільства, та є основним регулятором суспільних відносин.

Характерною ознакою релігійних та корпоративних норми, які виникли пізніше, є те що вони розповсюджуються на свої певні соціальні групи, що входять до соціуму в цілому. Хоча релігійні та корпоративні норми регулюють відносини певної частини соціуму, проте учасники на яких ці соціальні норми поширюються суворо дотримуються цих норм, свідомо віднісши себе до цієї соціальної групи. Окремі члени суспільства стають на перше місце релігійні та корпоративні норми порівняно з нормами моралі. У випадку конфлікту між нормами моралі та релігійними і корпоративними норми, застосування останніх норм для врегулювання суспільних відносин, говорить про девіантну поведінку члена суспільства, його фанатичність.

Що стосується норм права, які виникли разом з державою, то вони відображають інтереси в першу чергу правлячої частини суспільства та тієї незначної частини суспільства, в якій сконцентрувалась основна частина матеріальних благ, капіталу. Пройшли тисячі років з моменту виникнення норм права, проте ситуація не змінилась з часу їх виникнення до сьогоднішнього дня. При розробленні нових норм права, для захисту набутого капіталу та влади, враховують в першу чергу

інтереси власників капіталу та владної еліти, яка складає незначну частку в суспільстві. Глобалізаційні процеси не змінюють даної тенденції, а навпаки підтримують такий стан речей. Це пояснює причину недотримання норм права учасниками суспільства порівняно з нормами моралі.

П. Сорокін звертав увагу, якщо норми обов'язкової, забороненої й рекомендованої поведінки двох або більшої кількості осіб однакові, якщо вони приписують іншим ті самі права і обов'язки, що й собі, з їх переживаннями, то це виключає можливість конфліктів, ворожнечі, боротьби між ними (Сорокін П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Соколова. – М.: Политиздат, 1992. – С. 141. – 543 с.).

Значна частина норм права виникла з норм моралі, наприклад обов'язок дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Зазначена норма моралі, яка була закріплена в сімейному законодавстві, за недотримання якої встановлена кримінальна відповідальність в ст. 165 (Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків) КК України. Можна спостерігати що ці норми права сумлінно виконуються всіма членами суспільства за винятком окремих виключень. Свідченням цього є незначна кількість кримінальних проваджень зареєстрованих за ст. 165 КК України (від 5 до 10 на рік).

В цілому генезис суспільства та соціальних норми має однакові закономірності, незалежно від країни. Для реалізації норм права та їх дотримання необхідно щоб вони відображали інтереси більшої частини суспільства, а не лише власників капіталу та владної еліти, виходили з норм моралі та не суперечили їй. При додержанні цих умов можливе забезпечення дотримання норм права без застосування примусу, в тому числі кримінально-правового.